

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор“
в Стопанска академия „Д. А. Ценов“, Свищов

Рецензент: проф. д.н. Борислав Борисов

Автор на дисертационния труд: Елеонора Николаева Минева-Димитрова

Тема на дисертационния труд: Статистико-икономически анализ на системата на висшето образование в България

I. Общо представяне на дисертационния труд:

Рецензирания дисертационен труд е в обем от 217 страници плюс приложения, структурирани във въведение, три глави и заключение, както и списък на съкращенията и на използваната литература.

Във **въведението** авторката представя научната дискусия по темата на дисертацията, обяснява нейната актуалност и уточнява обекта, предмета, основната цел и конкретните изследователски задачи, които си поставя с изследването. Смяtam, че формулирания предмет на изследването има характера по-скоро на цел, тъй като да се направи „анализ на регионалната диференциация, моделиране и прогнозиране на динамиката на показателите“ не може да се приеме като отделен аспект, специфична характеристика или функция на обекта.

Изследователската теза е формулирана в съответствие със съдържанието и вярно дефинира основното намерение на авторката, което класифицира разработката по-скоро като научно-теоретична, отколкото като научно-практическа. Тезата би могла да бъде разширена с намерения на базата на анализите не само да бъдат установени закономерности и установени тенденции, но и да бъдат направени конкретни предложения за управленски интервенции в областта на системата на висшето образование. Това обаче би изисквало поне една допълнителна глава и може да бъде отправено като препоръка за бъдещи публикации на Елеонора Минева-Димитрова.

Първа глава разглежда развитието на българската образователна система и в частност на висшето образование, в т.ч. нормативна база, функции на висшите училища, приоритети, структура, реформи и пр..

Неправилно е твърдението, че „Началото на организираната под официалния контрол на Българската държава образователна система се свързва с предложения и приет през 1869 г. Органически закон за народното образование...“, тъй като по това време не е имало българска държава, а това е бил закон на Османската империя. Предполагам, че това е техническа грешка, тъй като по-нагоре авторката конкретизира, че през 1891 г. е предложен и обнародван първият Закон за народното просвещение.

В тази глава се представят проблемите пред българското висше образование, през погледа на Европейската комисия и наши анализатори, както и констатации в анализите, направени в национални стратегически документи. Явно те се приемат безkritично от авторката, защото не се забелязва активно отношение към изброените проблеми, някои от които може да са отпаднали, а други да са се задълбочили през последното десетилетие. Така например, встради от цитираните коментари са проблемите, свързани със създаването на новите Центрове за компетентност и на Регионалните иновационни центрове, които трябва да свържат науката с бизнеса, на различната нормативна база относно задължителната управленска структура на държавните висши училища, което ограничава конкурентната им способност спрямо частните, на липсата на съгласуваност между различните държавни институции по въпроси на обучението на чужди студенти у нас, плюсовете и минусите на широко прокламираното дистанционно обучение, разминаването между сроковете на обучение

у нас и в чужбина и др. Може би затова и мерките, които се предлагат за модернизиране на висшето образование не са на авторката, а също са извадени от стратегически документи в областта на висшето образование. Тези мерки звучат като добри пожелания, но не се посочва пътят за тяхното постигане, отговорните управлensки органи, необходимото финансово осигуряване и институционална подкрепа. Така например повишаването на качеството на висшето образование е едно добро пожелание, но въпросът е как то ще се постигне в условията на ограничено търсене на образователни продукти и свирто финансиране.

Въпреки тези констатации за недостатъчно авторово присъствие, съдържанието на първа глава показва една много добра осведоменост на авторката по изследваната проблематика, задълбочено е проучено развитието на системата на образование през последните 20 години у нас и посоката на предлаганите реформи. Трябва да си дадем също така сметка, че обектът на изследване с неговите характерни особености, силни и слаби страни, е добре познат на работещите в тази сфера и в този смисъл докторантката ще изпитва критичното отношение на колеги и рецензенти.

Втора глава е посветена на методологическите аспекти на изследването. Посочени са официалните информационни източници на данни за системата на висшето образование и наблюдаваните статистически показатели от Евростат и НСИ, както и от различни международни организации като ЮНЕСКО и ОИСР. Тази глава има определено теоретичен характер. Текстът на определени подточки и параграфи е познат от учебниците по статистика и би могъл да бъде съкратен, като се остави описание само на онези методи, които ще бъдат използвани по-нататък в изследването и се обясни защо са предпочетени пред други.

Въпреки тези забележки не можем да не отбележим задълбоченото познаване на огромната палита от статистически методи, което докторантката демонстрира. Представянето на възможностите на различните методи за статистико-иконометричен анализ, областите на тяхното приложение, силните и слабите им страни е много полезно за всеки читател.

В **Трета глава** докторантката прилага част от представените във Втора глава статистически методи за очертаване на тенденции в динамиката на 17 показателя, характеризиращи системата на висшето образование и анализира 11 показателя за да обосobi групи от еднородни административни области, сходни помежду си по определени характеристики на показателите и обособяване на групи (кльстери) от сходни области на базата на наблюдение на латентни показатели. На базата на екстракирането на два фактора е определена локализацията на административните области и обособяването на три хомогенни групи. За да определи по-прецизно степента на хомогенност вътре във всяка група, както и степента на разлика между отделните групи, авторката прилага и кльстерен анализ, който в основни линии препотвърждава обособяването на три кльстера от области, сходни по отношение стойностите на 11 наблюдавани показателя (при използване на метода на Вард), но и 6 и 7 кльстера, при използването на метода на междугруповото свързване. Компромисно авторката приема кльстерите да са 5 като избира определено разстояние до кльстерния център. Така се избягва и обособяването на кльстер само от една област (София). Анализът на процесите на регионалната диференциация в динамика не показва различия в състава на кльстерите, което говори, че няма промяна в централната политика или в частната инициатива по отношение на регионалното разпределение на структурите и системата на висше образоването и науката. В същото време обаче, се променят междукулъстерните разстояния, като т. нар. кльстер „Столичен“ отчетливо се откъсва от останалите, като най-голямо е увеличението на разстоянието от т. нар. кльстер „Източноцентрален“. Той значително увеличава отдалечеността си и от т. нар. кльстер „Университетски“. Това означава, че кльстер „Столичен“ може да бъде определен като лидер, докато кльстер „Източноцентрален“ като аутсайдер. С други думи, политиката в

развитието на системата на висшето образование през последните десетина години е довела до засилване съсредоточаването на студенти, преподаватели, персонал, зает с НИРД и на разходи за НИРД в столицата за сметка на Северния централен и Североизточния регион на страната.

На фигури 3.2.8, 3.2.9, 3.2.10, и 3.2.11 има разминаване между наименование на фигурите и легендата, представяща обозначенията на отделните стойности в графиките.

В **заключението** докторантката прави обзор на написаното в трите глави, като вместо изводи и препоръки отново изброява основните проблеми на висшето образование, макар и представени като „мерки“ (стр. 195, 196). Тук можеше да се направят конкретни предложения за промяна в държавната политика, в управлението на университетите и в поведението на останалите заинтересованни страни по отношение системата на висшето образование, генерирали на базата на резултатите от извършеното изследване. Препоръки от рода на „решенията на тези проблеми могат да станат само чрез дискусии между заинтересованите страни“ (стр. 196) не са конкретни и не подпомагат преодоляването на съществуващите слабости в системата на висшето образование.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд.

1. Всяка тема, свързана с реален обществен проблем е актуална и тази за състоянието на системата на висшето образование у нас не прави изключение. Авторката демонстрира отлично познаване на статистическите методи за икономически анализ и успешно ги прилага в изследването. Целите които си поставя – да очертава тенденциите в развитието на основните показатели, характеризиращи тази система и да изследва регионалната диференциация на висшето образование са постигнати.

2. Системата на висшето образование у нас е обект на изследване от редица автори, но използването на такъв богат статистически инструментариум за анализ на основните й показатели не е прилагано. Това е и основния принос на авторката, който не може да бъде оспорван. Що се отнася до някои изводи, идентифицирани проблеми и мерки за тяхното разрешаване, което тя надлежно цитира от други източници, може да се отправи препоръката за по-смело открояване на авторската позиция и по-критично отношение към чуждите мнения.

3. Обемът на дисертационния труд от 217 страници, плюс 3 страници приложения е напълно достатъчен за подобен род научни изследвания. Той дори би могъл да бъде съкратен зда сметка на някои текстове във Втора глава, които имат научно-информационен характер. Използваната литература, наброяваща 197 източника, от които 140 на български и 57 на английски език говори за добра научна осведоменост на авторката.

4. Дисертационният труд съдържа 27 таблици и 33 фигури, които илюстрират по подходящ начин информационната база данни и резултатите от извършените анализи.

5. Научната, езиковата и стиловата редакция са коректни, използваният научен апарат - богат, не се забелязват отклонения, повторения или логически противоречия, отделните части на дисертацията са съразмерни;

6. Статистическа обработка на емпирични данни и изчислителните процедури са коректни, а резултатите от тях допринасят за изясняване на отделни страни на изследваната система;

7. По мое мнение, докторантката спазва правилата на научната етика, цитиранията са коректни и е приложила декларация за оригиналност на дисертационния труд.;

8. Авторефератът отразява в основни линии съдържанието на дисертационния труд.

III.Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд.

В дисертационния труд на тема „Статистико-икономически анализ на системата на висшето образование в България“ могат да се откроят следните научни приноси:

1. Извършен е задълбочен ретроспективен анализ на системата на висшето образование у нас и сравнителен анализ с изискванията на Международната стандартна класификация на образованието;
2. Направен е обстоен преглед на изследователските възможности на множество статистически инструменти, като е акцентирано върху тяхната приложимост за конкретни научни цели, силни и слаби страни;
3. Извършен е анализ на динамиката на основни показатели, характеризиращи системата на висшето образование у нас и са установени закономерности и тенденции в техните стойности;
4. Изследвана е регионалната диференциация на системата за висше образование и е направена кълстерилизация според 11 изследвани показателя.

Не приемам претенциите за научен принос, относно идеята за дефинирането на висшето образование като система, тъй като според мен, тази дефиниция не съдържа необходимата степен на иновативност или оригиналност, които биха могли да я класифицират като научен принос. Това обаче не намалява достойнствата на научния труд, тъй като изброените по-горе научни приноси са напълно достатъчни за такъв вид научна разработка.

Няма данни предложените идеи и резултати вече да са намерили отзук и признание в специализираната научна литература, но темата и изследването позволяват развитие и може да бъде основа за бъдещи изследвания както на авторката, така и на други изследователи.

IV.Критични бележки, въпроси и препоръки по дисертационния труд.

В порядъка на критични бележки могат да се посочат следните:

1. Авторката трябва по-смело да изразява своето лично отношение към твърдения на други автори или документи, а не да ги приема безkritично, особено когато се касае за дискусационни въпроси, свързани с такава проблемна тема като системата на висшето образование;
2. Би могла освен официално наблюдаваните статистически показатели да обхване в изследването си и такива, които са включени в рейтинговата система на висшите училища;
3. Научният труд би спечелил, ако докторантката беше направила собствено изследване за директно набиране на емпирични данни от всички заинтересовани страни, имащи отношение към системата на висшето образование;

V. Обобщено заключение и становище.

В заключение може да се каже, че дисертацията е цялостно, задълбочено и добросъвестно научно изследване в актуална и значима научна област, съдържа съществени научни и научно-приложни приноси в областта на иновациите, икономиката на знанието и регионалната конкурентоспособност.

Докторантката познава достатъчно добре основната литература, нормативната база, проблемите и добрите практики в областта на висшето образование, свободно борави със статистически методи, може ясно да формулира изследователски проблеми, да конструира изследователски апарат, да провежда научно изследване, да анализира и систематизира и представя резултатите от него.

Считам, че дисертацията съответства на изискванията на Закона за развитие на академичния състав, поради което с убеденост препоръчам на научното жури да гласува за присъждането на Елеонора Николаева Минева-Димитрова на образователна и научна степен "доктор".

Дата:

Рецензент:

(проф. д.н. Б. Борисов)

